

FATMA BAHÇE

PERİZAT

Yaşanmış Bir Girit Öyküsü

DESTEK YAYINLARI: 1709
EDEBİYAT: 380

FATMA BAHÇE / PERİZAT

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Destek Yapım Prodüksiyon Dış Tic. A.Ş.
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Üretim Koordinatörü: Semran Karaçayır
Editör: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: Melike Doğan
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Samet Ersöz-Mesud Topal-Nursefa Üzüm Kalender

Destek Yayınları: Ocak 2023
Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-625-441-852-5

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Çetin Koçak
Sertifika No. 48625
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul
Tel. (0) 212 613 30 06

FATMA BAHÇE

PERİZAT

Yaşanmış Bir Girit Öyküsü

*Romanımın baş kahramanı nenem Zehra Arcan ve sevgili torunlarım
Efe Çakmakçı, Önay ve Elif Tan ikizler, Önay Bahçe'ye, manevi
torunum Elif Su Aytaç'a en derin sevgilerimle...*

İlknur

Merhaba dostlarım sizlere neler söyleniyor ve siz bu söylenenlere ne kadar inanıyorsunuz? Dünyanız size anlatılanlarla mı kuruyor? Gerçek sandığımız olgular, olaylar, kişiler size görüldüğü veya anlatılan kadar mı?

Yıllar sonra yaşlandığınızda demeyeyim, tecrübelerin sizi olgunlaştırdığı zamanlarda geçmiş olayların taşlarını yerine yerleştiremiyorsunuz. Bir puzzle gibi olmuyor. Resmi ortaya çıkaracak parçalar uyuşmuyor. Çocukluk ve gençlikte eksik parçaları göremek anlaşılabilir.

Ama şimdi düşünüyorum da fotoğrafta bir şey eksik.

Nenemin hep sorduğu gibi Türkiye'ye neden gelmişlerdi? Üstelik tüm aile bir şehre bile getirilememişti. Bir kısmı İzmir'e kendileri de Mersin'e. Oysa evleri Girit'in en güzel şehrindeydi. Komşuları çok candan, yardımsever, paylaşımcı insanlardı. Onların bir kısmının Rum olduğunu sonradan öğrenmişti. Bu önemli değildi, zaten Müslüman veya Rum olması komşuluklarını hiç etkilememişti ta ki o zamana kadar.

Nenemin anlattıkları, bazı olaylar bana masal gibi gelirdi. Sanki hiç yaşanmamış aklınca uydurulmuştu. Tabii ki ben de anlattıklarından etkilenir onu pür dikkat dinlerdim.

-1-

Yıllar sonra seyrettiğim *Babamın İnsanları* filmi beni çok çabuk büyüledi. Girit'te yaşanan olaylar beni içine aldı. Nenemin anlattıklarıyla filmde yaşananlar birbirine çok benziyorlardı. Nenem Girit'te doğmuş, bu sebepten 1980 yazında oraya gitmem ve gezmem büyük bir dürtüyle olmuştu.

Bindiğim gemi Girit Adası'na yaklaşırken rehber bizi bilgilendiriyor, adayı anlatıyordu. Çok heyecanlanmış, rehberine "Kandiya'ya da (Candia) gidecek miyiz?" diye sormuştum. Beni duymamışçasına anlattıklarına devam etti.

"Şimdilerde Yunanistan'ın bir adası olan Girit 8300 kilometrekare, nüfusu 700 bindir. Kandiye şehri Heraklion olarak da bilinir. İsmi büyük bir olasılıkla aynı yerde kurulmuş olan eski Roma limanı Heracleum'dan (Herkül) gelir. MS 9. yüzyılda Endülüsten gelen Sarazenler şehri ele geçirdiklerinde Girit Emirliği'ni kurmuşlar.

Adanın adı daha sonra Latinler tarafından Kandiye olarak adlandırılmıştır. Şehir 10. yüzyıl ile 13. yüzyılın başına kadar Bizans yönetimine geçmiştir. 1204 tarihinde ada Venediklilere satıldıktan sonra 13. yüzyıl-16. yüzyıllar arasında Venedikliler adada birçok eser bırakmışlar. Onların yaptıkları surlar bugün bile gezilebilir ve biz de gezeceğiz. Kent 12. yüzyıl ortalarında iki kez Osmanlılar tarafından kuşatılmış, sonunda IV. Mehmet'in

sadrazamı Köprülü Fazıl Ahmet Paşa tarafından 27 Eylül 1669'da yirmi yılı aşkın bir kuşatma sonunda Osmanlı'ya geçmiş.

-2-

1908'e kadar Osmanlı'da kalmıştır. Bu zaman zarfında bazı bölgelerdeki kiliseler camiye çevrilmiş, vezir rütbesindeki valilerle yönetilmiştir. Daha sonra Müslüman ve Hıristiyanlar arasındaki anlaşmazlıklar birbirleriyle çatışmaya girişmesi adayı cehenneme çevirdi. Londra ve Bükreş antlaşmaları sonucu ada Kandiye Yunanistan'a bırakıldı.

Girit (Crete) Akdeniz'in 5. büyük adasıdır.”

Rehber bunları anlatırken, ikinci kez “Kandiya'ya gidecek miyiz?” diye sordum. Rehber ısrarlı sorum üzerine bana dönüp, “Şu görünen sahil şehri Heraklion sizin Kandiya dediğiniz, o yüz yıl önceki ismiydi” dedi. Demek her şey gibi ismi de değişmişti.

Çok güzel bir şehirdi. Nenem bana anlatırken, büyük bir yetişkin edasıyla “Neneciğim seni büyüdüğümde Girit Kandiya'ya götüreceğim” diye söz vermiştim.

Keşke; bu kelimeyi kullanmayı hiç sevmiyorum çünkü bu kelimenin telafisi yok, geçmişe dönüp olayları değiştiremiyorsunuz ama kullanmak zorundayım. Nenemi Kandiya'ya götürme şansım olsaydı ne güzel olurdu. Hep söyledim:

Perizat

“Kandiya şehrinin ortasında çok büyük bir meydan var, karşısında da bizim ev. Yolun sonunda tek katlı, odaları bol güneşli

kocaman bir ev. Bahçesini, komşu bahçelerle ayıran bir de tahta perdesi mevcut” derdi.

-3-

Bütün aile bir arada, halalar dayılarla birlikte yaşıyoruz. Nenem ve dedem evde çok görülmezler, sabah namazından sonra, biz uyurken, erkenden bahçeye giderler. Bir uçtan bir uca zeytinlikler içinde kaybolduğumu bugün bile hatırlıyorum. Bir sabah ben de onlarla gitmek için, akşamdan hazırlık yapmıştım. Kıyafetlerimi sandalyenin üstüne koymayıp, ayakkabılarımla birlikte başucuma yerleştirmiştim, küçük sepetim de kapının yanındaydı. Ayak seslerini duyduğumda hemen giyinip, sepe-timi kapıtığım gibi yanlarına koştum: “Ben de sizinle gelebilir miyim?”

Nenem “Kızım daha çok erken gidip yatsana” demişti.

Eteğine yapışmıştım: “Ne olur ben de sizinle gelip zeytin toplamak istiyorum.”

“Mori senin boyun ağaçlara bile yetişmez.”

“Olsun ben de yere düşenleri toplarım.” Nenemi ikna edemiyor gibiydim ama dedem imdadıma yetişti. “Hürriyet Hanım” dedi. “İzin ver bizimle gelsin, bak ne güzel söylüyor, bizim daldan çırtıklarımızı toplayacakmış.”

Nenemin yüzündeki gülümsemeyi gördüğümde, çoktan eşeğimizin çektiği arabanın arkasına yerleşmiştim.

Sabah rüzgârı eteklerimi havalandırır da, ben zaten gökyüzündeki kuşlar gibi havada uçuyordum.

Ne güzel günlerdi onlar; bahçedeki tandırda pişmiş ekmeğe kadar hoşuma giderdi. Annem ekmeği elime verdiğinde yana yana üfleme üfleme, hoplama zıplama katıksız yerdim.

-4-

İlknur

Nâzım Hikmet'in dediği gibi:

*“Bugün yine çok güzelsin hayat
Seni sevdiğimi söylemek geliyor içimden
Güvercinler uçuruyorum
Hiç tanımadığım insanlara yüreğimden
Tutacaksın biliyorum
Sana uzattığım ellerimden
Bugün yine çok güzelsin hayat
Her şeye rağmen...”*

Perizat

Yıllar sonra, küçük bir geminin güvertesindeyim. Büyük bir gemi olmasını hayal bile edemiyorum. Rüzgâr saçlarımı savuruyor, soğuk içime kadar işliyor. Annemin 16 yaş hediyesi olarak diktiği mantoya ne kadar sarınsam da, kemiklerim donuyor. Benim burada ne işim var? Nereye gidiyoruz? Adadan uzaklaştığımız

her an hançer gibi yüreğimi deliyor. Ne olur geri dönsek! Evimizdeki ocak hâlâ yanıyor, üzerinde yemeğimiz pişmek üzere.

Ama nafile, büyük dalgaların oyuncak gibi oynadığı gemimiz gittikçe uzaklaşıyor.

İlknur

Neneciğimin sıla hasreti çeken Nâzım gibi rüzgâra karşı yürüdüğünü hissediyorum. Rusya'yı ziyaretimde Nâzım'ın mezarının üstündeki rüzgâra karşı yürüyen silueti gözlerimin önüne geliyor ve üzülüyorum. Vatanına hasret insanlar hep sıla hasreti çekerler. Bunu çok iyi nenemin anlattıklarıyla biliyorum. Tarif ettiği gemi Titanic'e benzemese de ona batacakmış hissini veriyormuş.

Titanic bildiğiniz gibi, ilk seferinde, hiç batmayacak denildiği halde battı.

-5-

White Star Line şirketine ait bir transatlantik gemisiydi. Southampton'dan New York'a ilk seferine 10 Nisan 1912'de çıkmış, 15 Nisan'da buzdağına (aysberg) çarparak Atlas Okyanusu'nda batmıştı. Kapasitesi 2435 yolcu 892 mürettebat toplam 3327 kişiydi. Buzlu sulara gömülmesi 3 saat almış, 1514 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştı. Batmaz bir gemi olduğuna inanıldığı için kapasitesinin yarısı kadar filika vardı. Belki gemi buzdağına yandan değil de önden çarpsaydı batmayabilir, daha çok kişi kurtulabilirdi. Kadın ve çocukların öncelikle kurtarılması ve erkeklerin cesaretle onlara yaşam bağışlamaları, bugünün dünyasındaki

kadın öldürmelerine iyi bir örnek olması gerekirken maalesef olmuyor, keşke olsaydı. (Yine maalesef gibi keşke gibi kelimeleri kullandım.)

Neyse biz gelelim kendi gemimize; nenem çok kez annesine neden evlerini terk etmek zorunda olduklarını sormuş. Sonunda aldığı cevapta annesi, orada kalmak için daha fazla dayanamayacaklarını söylemiş. Silahlı Rum çeteleri, kapılarını kırarcasına çaldığında, bahçedeki tahta perdenin aralığından geçip gelen Rum komşuların, kapıyı açıp “Mori, bu gece vakti ne çalıp duruyorsunuz? Burası Rum evi hadi defolun!” demesi bile onları uzun süre koruyamıyor.

-6-

Girit mübadelesi

Girit Türkleri, Girit Adası'nın Osmanlı yönetiminde kaldığı 1645-1908 döneminde meydana gelen Türk göçlerinden, ada halkı içinde İslamiyet'i kabul süreciyle, Osmanlı tebaası, toplumlar arasındaki kaynaşmalarla özgün bir kültür oluşturmuş bir Türk toplumdur.

Daha sonra 19. yüzyıl başında, Yunan milliyetçiliği akımlarının etkisinde kalarak, Hıristiyanlığa geri dönmüş Girit Türkleri toplumun dışına çıkmışlar. Müslüman kalanlar Türk kimliğini benimsemişler. Göçmenlerle beraber Girit toplumunu oluşturmuşlar.

Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi ile Anadolu'ya göç başlamış. Türkiye'ye gelenler ağırlıklı olarak, Çukurova, İzmir,

Ayvalık, Bodrum, Side, Adana ve Mersin'e gelmişlerdi. Göç hareketi üç dalga halinde olmuş.

Birinci dalga: Görgü şahidi İngiliz gazeteci yazar Henry Noel Brailsford'a ait Wholesale Massacre'de anlatılanlara göre; adanın doğu kısmında meydana gelen toplu katliamlardan (Kıbrıs'ta olduğu gibi) kaçabilenlerden oluşmaktadır.

İkinci dalga; İçinde Türk-Müslüman azınlığı da barındıran Girit Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nin II Meşrutiyet'inin ilanını takip eden dönemdeki otorite boşluğunu fırsat bilerek bir oldubitti ile Yunanistan'a bağlanması sonucu ayrılmak zorunda kalanlardır.

-7-

Üçüncü dalga: Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi ile olmuştur. Mübadele 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan sözleşme uyarınca Yunanistan Krallığı'nın ve Türkiye'nin kendi yurttaşlarını, din esası üzerine zorunlu göçe tabi tutmasına verilen addır. Göçe tabi tutulan kişilere ise mübadil denir. Mübadele ile 1.200.000 Ortodoks Hıristiyan Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 500.000 Müslüman Türk Yunanistan'dan ve Girit'ten Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu son dalgadır. Değişimin çok büyük bir bölümü 1923-1924 yılları arasında gerçekleşti.

Nenemler de o günlerde Atatürk'ün gönderdiği iki gemiyle gelmişlerdi. Nenem hep muhacir olmadıklarını, mübadil olduklarını söylerdi, çünkü bu kendince önemli bir ayrıntıydı.

Gelirken kendi yöresel kültürlerini de getirmişlerdi. Yemekten tutun da, misafir ağırlama gibi sosyal ilişkilerine, giyim

kuşam tarzları gibi kültürlerinde olan her şey onlarla gelmişti. Yaşam tarzları çok sıcak, Akdeniz iklimi gibi yumuşacıktı. Bu benim çok hoşuma giderdi.

-8-

Evlerinin sokak kapılarını kilitlemeyi reddederlerdi. “Neden?” diye sorduğumda nenem, “Bir komşum geldiğinde, kapıda kalmasın, içeri girip ben yokken soluklansın” derdi. Sokaktan geçen satıcıyı durdurur, “Çok güzel sütlaç pişirdim mori bir tabak vereyim de ye” diye seslenirdi, açsa da karnını doyururdu. Pişirdiği yemeğin tenceresinden bütün çocuklar yedik ve bitmezdi. Gönül gibi eli de boldu, hep vermekten hoşlanırdı. Bütün çocuklar, yılbaşının gelmesini dört gözle beklerdik. Tepsi tepsi börekler yapılırdı. “Çullama” denilen ve özellikle yılbaşlarında yapılan bu böreği bugün ben de yapabiliyorum. Aşçı kadınlarla nenemin yaptığı bu böreği, seyrede seyrede öğrendim. Bu arada, tarifi size de vereceğim. Yapımı biraz zor olabilir ama denemenizde fayda var çünkü çok lezzetli oluyor.

Çullama

Bir hindi veya tavuğu bol suda iyice haşlıyorsunuz. Tabii ki ciğerlerini ve biraz da beyaz etini içpilava koymak için ayırıyorsunuz. Bir başka tencerede içpilavı hazırlamak için tereyağı ve zeytinyağını ekleyip, içine fıstık ve ciğerlerini, beyaz etini katarak kavuruyorsunuz pirinçleri ekleyip, üzümünü, tarçınını, tuzunu koyuyorsunuz.

-9-

Az bir suyla pirinçleri pişirip diri kalmasını sağlıyorsunuz. Eskiden kendilerinin açtığı yufkalarla yaptıkları böreği, hatırladığım kadarıyla hazır alıp yapıyorlardı şimdi benim yaptığım gibi. Bu yufkalar dört parçaya bölünüp tek tek sacda yakmadan pişiriliyordu. Tepsiye koymadan önce, haşlanmış tavuk veya hindinin suyuna batırıp diziyorlardı. Üç dört kattan sonra arasına içpilavı koyup tekrar üç dört kat kapatılıyor. Dilimleyerek fırına koyuyorlar ama her dilim üstünde bir fındık büyüklüğünde tereyağı oluyordu. Kızarma başlamadan önce 10-15 dakika aralıkla üstlerine bir veya iki kepçe tavuk suyu dökülüyor. Fırından çıkınca, üstüne kızartılmış tavuk veya hindi koyularak ikram ediliyor. Kokusu, rengi, tadı sizi neredeyseniz masaya davet ediyordu. Dedem bir yılbaşı, “Bunun adı çullama değil çullanma olsun” demişti.

Girit yemekleri ayrı bir kitap olacak kadar çeşitli ve özeldir, ama ben size yeri geldikçe tarifler vereceğim. Bu arada Mersin Tarsus yakınlarında Girit köyüne gitmenizi tavsiye edebilirim. Orada bu tatları tadabilirsiniz.

-10-

Canım nenemin bindiği gemi mi yoksa adadan ayrılma gerçeği mi onu daha çok korkutmuştu? Yola çıkalı saatler olmasına rağmen rüzgârın hızını kaybetmediğini anlatıyordu. Perizat adındaki bu genç kız çok çaresizdi. (Sahi ben size nenemin adını ilk defa söylüyorum.) Adı gibi peri kadar güzeldi. Ben doğal olarak

gençliğini hiç hatırlamıyorum ama onu tanıyanlar hep söylerdi. Bir bakan bir daha bakarmış. Bembeyaz teni, zeytin gibi yeşil gözleri vardı, çakıztez bakışlıydı. (Çakıztez adada yeşil zeytine verilen ad.) İncecik beden, ne giyinse yakışan boy, beline kadar inen saçlar... Saçları dalgalı ve kumraldı.

Moda dergilerinden fırlamış bir görüntüsü olduğunu söyledilerdi.

Sevgili neneciğim dalgaların büyüklüğünden, havanın kötü olmasından bahsederken hep o günü yaşar ve gözleri yaşarırdı. Midesinin ağzına geldiğini, kusmamak için mücadelesini, yüzünün sapsarı olduğunu hatırlıyordu. Mersin Limanı görünmesine rağmen, kendine gelememişti. Gemi sahile yaklaştıkça, dalgalar büyüklüğünü kaybetmiş, dümdüz bir denizde ilerlemeye başlamıştı.

-11-

Perizat

“Kendimi çok kötü hissediyorum. Anne bana nane limon kaynatsaydın, midem bu kadar ağrımazdı.”

“Kızım sen deli misin? Gemide olduğumuzu görmüyor musun?”

“Biliyorum anne ama hayal ediyorum, o da mı yasak?”

Annem buna mı sinirlenmişti yoksa o da mı korkularıyla baş edemiyordu? Kolay mıydı yaklaşık 40 yıldır yaşadığı ülkeyi terk etmek? Komşu bir şehre bile gitmemişi.

Üç çocukla tek başına ne yapacaktı? Savaşta erkeklere yaşam hakkı yoktur. Kadınlar da çocuklarla ve yaşlılarla yaşama

savaşı verirler. Yaşlı babası çatışmada esir düşmüş, onun acısına dayanamayan annesi de hayata veda etmişti. Kocasına ona ne olduğunu uzun bir süre öğrenemedi. Bir gece, üç çocuğunu yani hepimizi öpüp koklamış ve anneme cebindeki son parasını vererek vedalaşmıştı. Canından çok sevdiklerini Allah'a emanet etti. Yanına hiçbir kıyafet ve yiyecek almadı, çünkü onlara ihtiyaç olmayacağını düşündü. Sadece babasından kalan av tüfeğini ve mutfaktan bir bıçak alarak beline sakladı. Koskoca Sait Efendi; canım babam karanlıkta kaybolmuştu. Bu, onu bizlerin son görüşüydü. Gözlerinden akan yaşları, çaresizliğine çare olmadı.

Gemi iyiden iyiye sahile yaklaşmaktaydı. Annem üç çocuğuna sarıldı, hadi oğlanlar küçüktü ama ben 16 yaşında bu ülkeye nasıl uyum sağlayacaktım?

-12-

Yeni bir ülke, her şey farklı her şey yabancıydı ama yine de annem şükreliyordu. Hayatta kalabilmiştik.

“Özür dilerim güzel perim, tabii ki evde olsaydık nane limon kaynatırdım, ama sabret az kaldı bak iyice yaklaştık.”

Gerçekten de gemi limana girip rıhtıma yanaşmış. Bir çaça halatı ustalıkla şamandıraya bağlamaya başlamıştı. Tize tamamlandıktan sonra da geminin kapısı büyük bir gürültüyle açıldı. Gemi bu kadar çok sallanmasına rağmen tayfalar arasındaki emir komuta uyumu güzeldi ve herkes görevini can havliyle yapmıştı.